

<http://dx.doi.org/10.16926/gea.2025.01.02.16>

mgr Zofia KWIATKOWSKA

<https://orcid.org/0009-0003-7500-6079>

Absolwentka Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, aplikantka radcowska Okręgowej Izby Radców Prawnych w Poznaniu

e-mail: kancelaria.kwiatkowska_zofia@outlook.com

Medyczne oświadczenia *pro futuro* w prawie polskim a w prawie niemieckim w aspekcie prawno-porównawczym

Streszczenie

Niniejszy artykuł analizuje problematykę medycznych oświadczeń *pro futuro* w kontekście prawa polskiego i niemieckiego. Medyczne oświadczenia *pro futuro* pozwalają pacjentom na określenie swojej woli dotyczącej leczenia w sytuacji, gdy nie będą mogli jej wyrazić osobiście. W Polsce brak jest jednoznacznych przepisów regulujących tę kwestię, co prowadzi do niejasności prawnych i potencjalnych problemów w praktyce medycznej. W Niemczech natomiast przepisy dotyczące medycznych oświadczeń *pro futuro* są uregulowane od ponad 15 lat, co zapewnia pacjentom większą autonomię i pewność prawną. Artykuł kończy się propozycjami *de lege ferenda* dla polskiego ustawodawcy, bazującymi na analizie niemieckiego systemu prawnego.

Słowa kluczowe: prawo medyczne, oświadczenia *pro futuro*, testament życia, zdrowie, zgoda pacjenta.

Wstęp

Istotą medycznych oświadczeń *pro futuro* jest możliwość zabezpieczenia swojej woli na wypadek utraty przytomności lub wystąpienia innego stanu wyłączonego możliwości podjęcia decyzji co do zastosowania konkretnych metod leczenia. Temat ten od wielu lat stanowi szerokie pole do dyskusji na całym świecie, w konsekwencji czego znalazł już uregulowanie prawne w wielu krajach.

Niniejszy artykuł ma na celu rozważanie i zbadanie znaczenia medycznych testamentów życia w oparciu o polski oraz niemiecki systemy prawne. Zastosowa-

nie analizy porównawczej prawa polskiego oraz niemieckiego będzie stanowić punkt wyjścia do sformułowania wniosków *de lege ferenda* dla polskiego ustawodawcy.

Zakres artykułu obejmuje przegląd literatury polskiej oraz niemieckiej, przepisów oraz orzeczeń sądowych. Praca ma na celu identyfikację potencjalnych korzyści, wyzwań i ograniczeń, związanych z uregulowaniem dopuszczalności złożenia medycznych oświadczeń *pro futuro* w Polsce. Wnioski mogą posłużyć jako podstawa do dalszej dyskusji prawodawczej dla polskiego ustawodawcy, z uwzględnieniem potrzeb pacjentów oraz osób udzielających świadczeń zdrowotnych.

1. Wprowadzenie do problematyki badawczej

1.1. Uwagi wstępne

Pro futuro z łaciny oznacza „na przyszłość”¹. Zagadnienie oświadczeń *pro futuro*, zwanych również testamentami życia, coraz częściej staje się poruszane w dyskusji medycznoprawnej. Możliwością złożenia oświadczenia *pro futuro* jest przyznanie oświadczającemu zdolności podjęcia decyzji o sposobie jego leczenia tożsamego z jego wolą², nawet w sytuacji, gdy stan jego zdrowia nie pozwala na samodzielne podejmowanie decyzji³.

Pomimo że oświadczenia na przyszłość mogą swoim zakresem obejmować nie tylko kwestie związane z tematami okołomedycznymi⁴, ilekroć w niniejszej pracy mowa o oświadczeniach *pro futuro*, należy przez nie zrozumieć dyspozycje oświadczającego dotyczące zabezpieczenia jego autonomii w zakresie świadczeń zdrowotnych oraz dyspozycji w dziedzinie medycznoprawnej.

We współczesnej medycynie coraz większy nacisk kładzie się nie tylko na dobro pacjenta⁵ w rozumieniu aktualnej wiedzy medycznej, ale również na zapewnienie godności i autonomii. Sporządzenie testamentu życia znajduje swoje podłoże w różnorodnych przekonaniach pacjentów czy wyznawanych przez nich wartościach. Należy wskazać, że zestawiając powyższe z dobrem pacjenta w rozumieniu najbardziej skutecznych dla jego przypadku procedur medycznych, niejednokrotnie kwestie te nie będą ze sobą spójne i może dojść do sytuacji, gdy leczenie przynosi wprawdzie poprawę stanu zdrowia pacjenta, nie jest jednak zgodne z jego przekonaniami i w konsekwencji narusza jego poczucie komfortu oraz godności.

¹ Definicja terminu *pro futuro*, Słownik języka polskiego PWN, <https://sjp.pwn.pl/sjp/pro-futuro;2572559.html>, [dostęp: 1.04.2024].

² K. Duszyńska, *Zarys instytucji oświadczeń pro futuro w prawie polskim i instytucji instrucciones previas w prawie hiszpańskim*, „Przegląd Sądowy” 2014, nr 11–12.

³ A. Karkut, K. Kolankiewicz, *Zgoda na leczenie i inne oświadczenia pacjenta. Wzory pism z omówieniem*, Warszawa 2023, Lex.

⁴ J. Gudowski, *Kodeks cywilny. Orzecznictwo. Piśmiennictwo*, t. 1: Część ogólna, Warszawa 2024.

⁵ M. Stych, *Patient's right to pastoral care*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2018, nr 5.

Wprowadzenie regulacji dotyczących medycznych oświadczeń *pro futuro* wiąże się nie tylko z potrzebą ochrony autonomii pacjenta, ale także z koniecznością zachowania właściwej równowagi w relacjach pacjent–lekarz. W przeciwnym razie może dojść do sytuacji, w której prawa pacjenta oraz obowiązki lekarza będą się wzajemnie wykluczać, prowadząc do dysfunkcji i napięć w procesie leczenia. Takie zakłócenia mogą z kolei osłabić fundament relacji opartej na zaufaniu i współpracy, co stoi w sprzeczności z podstawowymi założeniami opieki zdrowotnej. Istotą zastosowania w systemie prawnym medycznych oświadczeń *pro futuro* powinna być przede wszystkim możliwość współuczestnictwa pacjenta w podejmowaniu decyzji dotyczących procesu leczenia, w konsultacji z osobą udzielającą świadczeń zdrowotnych (posiadającą dostateczne kompetencje do oceny szans powodzenia zastosowania konkretnego rodzaju terapii), w miejsce podejmowania arbitralnych decyzji przez jedną ze stron.

1.2. Klasyfikacja medycznych oświadczeń *pro futuro*

Należy wskazać, że oświadczenia *pro futuro* nie mają charakteru katalogu zamkniętego. Niemniej literatura przedmiotu wyróżnia często kryteria takie jak ich historyczny rozwój⁶ czy rodzaj woli oświadczającego, jaki mają one zabezpieczyć. Na potrzeby niniejszej pracy, autorka wyodrębniła cztery rodzaje oświadczeń pacjentów, które przeważają w literaturze przedmiotu:

- **Oświadczenia dotyczące podtrzymywania życia** – decyzje oświadczającego, w których rozstrzyga on o kwestiach ewentualnego zakończenia życia. Niemiejsze dyspozycje dotyczą między innymi kwestii reanimacji, na wypadek zatrzymania akcji serca, podtrzymywania przy życiu osoby, znajdującej się w stanie terminalnym, jak również w końcu samej eutanazji.
- **Oświadczenia dotyczące postępowania z ciałem człowieka po śmierci** – dotyczą dyspozycji dotyczących zwłok oświadczającego, w tym zgody na przeszczep organów⁷, woli w kwestii miejsca pochówku oraz jego sposobu, sprzeciwu na dokonanie sekcji zwłok⁸, na pobieranie oraz przeszczepianie narządów⁹ czy zgody w kwestii donacji zwłok zmarłego na poczet badań dla uczelni medycznych¹⁰.

⁶ T. Beauchamp, J. Childress, *Principles of Biomedical Ethics*, Oxford 2001, s. 98–104.

⁷ J. Haberko, *Szczególne względy osobiste a przeszczep od żywego dawcy*, „Państwo i Prawo” 2011, nr 7–8.

⁸ U. Walasek-Walczak, Art. 31, [w:] F. Grzegorzczak (red.), *Komentarz do Ustawy o działalności leczniczej*, Warszawa 2013.

⁹ J. Haberko, I. Uhrynowska-Tyszkiewicz, *Ustawa o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów. Komentarz*, Warszawa 2014.

¹⁰ D. Krekora-Zajęc, *Dopuszczalność polecenia dotyczącego pochówku i innego dysponowania zwłokami*, [w:] W. Borysiak, A. Gołaszewska, M. Olechowski, J. Wierciński (red.), *Ius et Ratio. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Elżbiecie Skowrońskiej-Bocian*, Warszawa 2022.

- **Oświadczenia dotyczące sposobu leczenia** – dyspozycje o sposobie leczenia, na jaki oświadczający wyraża zgodę. Kwestie te obejmują zarówno zgodę na podanie pewnych substancji leczniczych do organizmu, jak również regulują zagadnienia związane z pobraniem oraz przetaczaniem krwi czy też rodzaje leczenia, które mogą znaleźć się poza zgodą pacjenta.
- **Oświadczenia dotyczące udzielonych pełnomocnictw i upoważnień** – uregulowanie woli oświadczającego w zakresie osób, które stają się uprawnione do podejmowania decyzji w imieniu pacjenta, gdy nie pozwala mu na to jego stan, jak również wskazanie ewentualnych pełnomocników, którzy stają się uprawnieni do rozporządzania majątkiem oraz sprawami osobistymi¹¹.

2. Składanie medycznych oświadczeń *pro futuro* w świetle prawa polskiego

2.1. Uwagi wstępne

Należy twierdzić, że całość dyskusji powstałej wokół kwestii testamentów życia w Polsce znajduje jedyne oparcie w postanowieniu Sądu Najwyższego¹², przy czym system prawa polskiego nie należy do prawa precedensowego. Konstytucja RP gwarantuje każdemu człowiekowi liczne wolności i prawa¹³, niemniej brak jest jakichkolwiek przepisów, które normują możliwość złożenia oświadczenia *pro futuro*, co oznacza, że nie da się określić, czy sporządzenie testamentu życia niesie za sobą skutek prawny.

2.2. Dopuszczalność złożenia medycznych oświadczeń *pro futuro*

2.2.1. PRZESŁANKI PODMIOTOWE

Jedną z podstawowych zasad w trakcie udzielania świadczeń zdrowotnych powinno być kierowanie się dobrem pacjenta, aktualną wiedzą medyczną¹⁴ oraz poszanowaniem podstawowych wartości przysługujących każdemu człowiekowi¹⁵. Wolność w podejmowaniu własnych decyzji¹⁶, prawo do decydowania

¹¹ J. Pieczaba, *Instytucja pełnomocnika medycznego w ujęciu prawnoporównawczym*, „Palestra” 2022, nr 7–8.

¹² Postanowienie SN z 27.10.2005 r., III CK 155/05, OSNC 2006, nr 7-8, poz. 137.

¹³ M. Safjan, *O metodach rozwiązywania dylematów bioetyki*, „Państwo i Prawo” 1992, nr 5.

¹⁴ Tekst przyrzeczenia lekarskiego, Kodeks Etyki Lekarskiej z dnia 2 stycznia 2004 r., Warszawa 2004.

¹⁵ J. Haberko, *Zasady postępowania lekarza w stosunku do pacjenta. Uwagi de lege lata i de lege ferenda na tle przepisów Kodeksu etyki lekarskiej*, „Medyczna Wokanda” 2016, nr 8.

¹⁶ W. Skrzydło, *Komentarz do art. 41 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2013.

o swoim życiu¹⁷, wolność sumienia i wyznania¹⁸ to jedynie kilka z podstawowych wolności, które gwarantuje Konstytucja RP.

Pacjent powinien posiadać wszelkie kompetencje prawne, aby móc podjąć decyzję co do formy leczenia, która będzie dla niego najbardziej komfortowa oraz nie będzie naruszała przyznanych mu w Konstytucji RP praw. Powyższe powinno dotyczyć nie tylko sytuacji, gdy procedura medyczna przeprowadzana jest w sposób planowany, gdy możliwe jest zwyczajne niewyrażenie zgody na przeprowadzenie zabiegu¹⁹, ale również w sytuacjach nagłych, poprzez sporządzenie oświadczenia na przyszłość. Nie budzi wątpliwości w obecnym stanie prawnym, że możliwym jest wyrażenie sprzeciwu co do stosowanych metod leczenia przez przytomnego pacjenta²⁰. Niestety, obecny stan prawny nie określa, czy pacjent ma prawo do sporządzenia oświadczenia *pro futuro* tak, aby wiązało ono osoby udzielające świadczeń zdrowotnych.

2.2.2. PRZESŁANKI PRZEDMIOTOWE

Najlepiej uregulowanym rodzajem medycznego oświadczenia *pro futuro* w polskim prawie zdają się być oświadczenie dotyczące postępowania z ciałem człowieka po śmierci, które to zostało określone w ustawie o cmentarzach i chowaniu zmarłych²¹. W powyższej kwestii przepisy stanowią, że decyzję w przedmiocie sposobu oraz miejsca pochówku zwłok podejmuje najbliższa pozostała zmarłemu rodzina²², z wyłączeniem sytuacji, kiedy zmarły pozostawił w tym zakresie dostatecznie jasne oświadczenie co do swojej woli²³, wtedy należy postąpić zgodnie z życzeniem zmarłego²⁴. Istnieje również możliwość sporządzenia przed notariuszem Aktu Donacji, przez który wyrażona zostaje chęć na przekazanie swoich zwłok do dyspozycji instytucji naukowej.

Oświadczenia dotyczące udzielanych pełnomocnictw i upoważnień znajdują podstawę prawną w przepisach Kodeksu cywilnego²⁵. W systemie prawa pol-

¹⁷ K. Complak, Art. 47 [w:] M. Haczowska (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2014.

¹⁸ M. Florczak-Wątor, [w:] P. Tuleja (red.), *Komentarz do art. 53 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2023.

¹⁹ M. Malczewska, *Komentarz do art. 32*, [w:] E. Zielińska (red.), *Ustawa o zawodach lekarza i lekarza dentystry*, Warszawa 2022.

²⁰ J. Kulesza, *Glosa do postanowienia SN z dnia 27.10.2005 r. III CK 155/05, (dot. braku zgody zabieg ratujący życie nieprzytomnej pacjentki w przypadku oświadczenia złożonego przez nią 'pro futuro'*, „Palestra” 2007, nr 3–4, s. 316.

²¹ Ustawa z dnia 31.01.1959 o cmentarzach i chowaniu zmarłych (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 887 z późn. zm.).

²² E. Darmorost, *Komentarz do art. 10 ustawy o cmentarzach i chowaniu zmarłych*, Warszawa 2014.

²³ Wyrok SN z 06.11.1978 r., IV CR 359/78, LEX nr 8145.

²⁴ Wyrok SN z 23.05.1975 r., II CR 193/75, OSPIKA 1977, nr 1, poz. 5.

²⁵ P. Pinior, [w:] M. Fras, M. Habdas (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1: *Część ogólna* (art. 1–125), Warszawa 2018.

skiego nie ma co prawda uregulowanych przepisów dotyczących ustanowienia *strice* pełnomocnika medycznego, jednak przepisy dotyczące przedstawicielstwa oraz pełnomocnictwa, ustanowione przez KC, w ogólny sposób pozwalają na ustanowienie osoby, która miałaby możliwość podejmowania decyzji w imieniu pacjenta.

Następnym z oświadczeń *pro futuro* są oświadczenia dotyczące podtrzymywania życia pacjenta. Przepisy w tej kwestii są jednoznaczne – odłączenie od aparatury podtrzymującej życie pacjenta może nastąpić jedynie w przypadku śmierci pacjenta²⁶. Powyższe implikuje, że nawet jeśli pacjent sporządzi testament życia, w którym wyrazi wolę odłączenia od aparatury w przypadku ciężkiego stanu zdrowia, oświadczenie takie nie będzie respektowane.

Ostatnim z rodzajów oświadczeń są oświadczenia dotyczące sposobu leczenia – to one zdają się budzić najwięcej kontrowersji wśród badaczy prawa, ponieważ brak jest w ich zakresie obowiązujących przepisów prawa.

3. Składanie medycznych oświadczeń *pro futuro* w świetle prawa niemieckiego

3.1. Dopuszczalność złożenia medycznych oświadczeń *pro futuro*

3.1.1. PRZESŁANKI PODMIOTOWE

Niemiecka konstytucja zawiera otwarty katalog dóbr osobistych, który daje szczególne znaczenie między innymi takim wartościom, jak integralność fizyczna i godność²⁷. Wobec powyższego niemiecki prawodawca zdecydował się na wprowadzenie przepisów dotyczących medycznych oświadczeń *pro futuro*, pozwalających pacjentom na samodzielne zadecydowanie o swoim ciele i godności osobistej. Obowiązują one w niemieckim porządku prawnym już od 1 września 2009 r.²⁸

Przepisy z 2009 r. zostały zastąpione wprowadzonym 1 stycznia 2023 r. § 1827 *Bürgerlichen Gesetzbuchs* (BGB), którym dokonanych zostało kilka znaczących zmian w porównaniu do poprzedniego brzmienia przepisów, wśród których najważniejszą jest zniesienie ograniczenia co do możliwości spełnienia woli pacjenta o rezygnacji ze środków leczniczych, która mogła zostać spełniona dopiero w obliczu nieuchronnej śmierci. Zgodnie z treścią obowiązujących przepisów, pełnoletnia osoba, posiadająca pełną zdolność do czynności prawnych, może wyrazić w formie pisemnej swoją wolę w zakresie dotyczącym wyrażenia

²⁶ M. Malczewska, *Komentarz do art. 43(a)*, [w:] E. Zielińska (red.), *Ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentystry*, Warszawa 2022.

²⁷ T. Maunz, G. Durig, *Komentarz do art. 2 Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*, Berlin 2009.

²⁸ *Drittes Gesetz zur Änderung des Betreuungsrechts* (3. BtÄndG k.a.Abk.) G. v. 29.07.2009 BGBl. I STR. 2286 (Nr. 48), <https://www.buzer.de/gesetz/8927/index.htm>, [dostęp: 5.04.2024].

lub niewyrażenia zgody na poddanie jej konkretnym procedurom leczniczym. Co ważne, oświadczenie składane jest na wypadek niemożliwości wyrażenia zgody osobiście – w przypadku pacjentów, którzy są w stanie samodzielnie wyrazić zgodę, osoba udzielająca świadczeń medycznych, każdorazowo musi zapytać ją o zgodę, niezależnie od złożonych przez nią oświadczeń.

3.1.2. PRZESŁANKI PRZEDMIOTOWE

Samo sporządzenie testamentu życia może okazać się niewystarczające, jeżeli nie zostanie przy tym zachowana odpowiednia procedura, w tym w szczególności: forma, precyzja wyrażanej woli, ustanowienie pełnomocnika oraz miejsce złożenia dokumentu. Formą testamentu życia musi być forma pisemna, pod rygorem nieważności, przez którą rozumie się jakikolwiek dokument, zawierający odręczny podpis pacjenta²⁹. Możliwe jest również zastosowanie formy podpisu potwierdzonego przez notariusza.

Co prawda, sam BGB nie określa dokładnie jak bardzo szczegółowy ma być zapis dotyczący woli oświadczającego, przyjmuje się jednak, że musi być on na tyle precyzyjny, żeby nie wystąpiły jakiejkolwiek wątpliwości co do woli³⁰ oświadczającego³¹. Mimo że oświadczający ma prawo dowolnie kreować zapisy dotyczące swojej woli, muszą one pozostać w granicach zgodnych z prawem³².

Niemiecki ustawodawca przyjął również wymóg sporządzenia oświadczeń pobocznych dotyczących ustanowienia pełnomocnika do podejmowania decyzji na wypadek utraty świadomości. Za weryfikację, czy dana sytuacja odpowiada ujętej w testamencie życia odpowiada pełnomocnik. Pełnomocnik jest również zobowiązany dopilnować, aby wola oświadczającego została we właściwy sposób spełniona w przypadku utraty przez niego świadomości. Od 2023 r. ustawodawca wprowadził również przepis § 1358 BGB³³, który dotyczy wzajemnej reprezentacji małżonków w sprawach opieki zdrowotnej. Zgodnie z powyższym, w przypadku gdy jeden z małżonków staje się niezdolny do podejmowania samodzielnych decyzji, współmałżonek jest uprawniony do działania w jego imieniu w zakresie m.in. wyrażania zgody na zabiegi lecznicze.

BGB nie przewiduje co prawda żadnego wymogu w zakresie miejsca, w którym oświadczający jest zobowiązany przechowywać sporządzony przez siebie testament życia, należy jednak zauważyć, że do skuteczności oświadczenia kluczowym jest przechowywanie go w taki sposób, aby lekarze i pełnomocnicy mogli

²⁹ I. Lahn, *Die Patientenverfügung - Heilbehandlungseingriffe schon jetzt erlauben oder untersagen*, Hilden 2016, wersja online: <https://www.erbrecht-lahn.de/erbrecht/vorsorge-verfuegung/patientenverfuegung/>, [dostęp: 6.04.2024].

³⁰ Postanowienie Bundesgerichtshof z dnia 8 lutego 2017 roku, sygnatura akt: XII ZB 604/15.

³¹ Postanowienie Bundesgerichtshof z dnia 6 lipca 2016 roku, sygnatura akt: XII ZB 61/16.

³² Postanowienie Ladnsergericht Osnabrück z dnia 10 stycznia 2020 roku, sygnatura akt: 4T 8/20, 4 T 9/20, 4 T 10/20.

³³ D. Hahn, *Komentarz do § 1358 des Bürgerliches Gesetzbuch*, Komentarz aktualizowany, Berlin 2024.

jak najszybciej powziąć informacje o jego istnieniu oraz treści. Od 2023 r. kwestia ta została znacząco uproszczona dzięki udostępnieniu personelowi medycznemu wglądu do elektronicznego rejestru pełnomocnictw³⁴. Niniejszy rejestr umożliwia samodzielne dokonanie zgłoszenia udzielonych pełnomocnictw, oświadczeń *pro futuro* oraz innych dokumentów.

Należy zaznaczyć, że niemiecki ustawodawca pozwala na dość szerokie zastosowanie oświadczeń we wszystkich zakresach. W kwestii oświadczeń dotyczących podtrzymywania życia, jak i dotyczących sposobu leczenia pacjenta, jedynym ograniczeniem złożonego testamentu w rozumieniu § 1827 BGB jest granica legalności żądania oświadczającego³⁵. Przepis § 1827 BGB nie obejmuje co prawda swoim zakresem oświadczeń dotyczących postępowania z ciałem człowieka po śmierci, jednak zasada swobody kształtowania oświadczeń woli pozwala na sporządzenie w tym zakresie osobnych oświadczeń. Natomiast oświadczenia dotyczące udzielanych pełnomocnictw i upoważnień, stanowią nieodłączną część testamentów życia.

4. Postulaty *de lege ferenda* dla polskiego ustawodawcy w zakresie regulacji medycznych oświadczeń *pro futuro* na przykładzie prawa niemieckiego

Propozycja treści przepisów prawa polskiego

Analiza systemów prawa polskiego oraz niemieckiego w zakresie przepisów, dotyczących dopuszczalności złożenia medycznych oświadczeń *pro futuro*, pozwala na sformułowanie wniosków o potrzebie uregulowania przepisów prawa polskiego w tym temacie. Brak jasno skodyfikowanych przepisów prawa polskiego i oparcie kwestii dopuszczalności złożenia medycznych oświadczeń *pro futuro* na pojedynczym postanowieniu Sądu Najwyższego³⁶ generują chaos prawny.

Niewątpliwie warte aprobaty jest postępowanie niemieckiego ustawodawcy w zakresie regulacji składania medycznych oświadczeń *pro futuro*. Mając na względzie dokonaną analizę przepisów prawa niemieckiego, można zaproponować polskiemu ustawodawcy poniższą treść przepisów dotyczących dopuszczalności złożenia medycznych oświadczeń *pro futuro*:

³⁴ Bundesnotarkammer Zentrales Vorsorgeregister, dostępny na witrynie <https://www.vorsorgeregister.de/>.

³⁵ B. Kaufmann, *Patientenverfügungen zwischen Selbstbestimmung und staatlicher Fürsorge - Mehr Patientenautonomie durch das 3. BtÄndG?*, Würzburg 2015, s. 69.

³⁶ Postanowienie SN z 27.10.2005 r., III CK 155/05, OSNC 2006, nr 7–8, poz. 137.

USTAWA O MEDYCZNYCH TESTAMENTACH ŻYCIA

Preambuła

Wolność i godność człowieka stanowią nadrzędne wartości ludzkie, chronione Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej. Zabezpieczenie autonomii woli, w szczególności w sytuacji poddania pacjenta świadczeniom zdrowotnym, winno zostać zapewnione każdej osobie bez względu na jej pochodzenie, wyznanie, płeć oraz pochodzenie społeczne.

- Art. 1. Niniejsza ustawa określa zasady sporządzania, składania, przechowywania i realizacji medycznych testamentów życia.
- Art. 2. Ilekroć mowa w niniejszej ustawie o medycznych testamentach życia, rozumie się przez nie medyczne oświadczenie *pro futuro* (na przyszłość), stanowiące zabezpieczenie woli oświadczającego na wypadek utraty przytomności, zdolności do podejmowania samodzielnych decyzji oraz śmierci.
- Art. 3. Zakres medycznego testamentu życia określa dopuszczalność poddania oświadczającego procedurom leczniczym, sposobu jego leczenia, wskazania pełnomocnika na wypadek utraty przytomności lub zdolności do podejmowania samodzielnych decyzji, jak również postępowanie z jego ciałem po śmierci.
- Art. 4. Medyczny testament życia może zostać sporządzony wyłącznie przez osobę posiadającą pełną zdolność do czynności prawnych w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 roku Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1610 z późn. zm.).
- Art. 5. Medyczny testament życia sporządzony przez osobę nieposiadającą zdolności do czynności prawnych lub posiadającą częściową zdolność do czynności prawnych w rozumieniu ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 roku Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1610 z późn. zm.) jest nieważny.
- Art. 6. Dla skuteczności sporządzenia medycznego testamentu życia, musi zostać on sporządzony w formie zwykłej pisemnej z własnoręcznym podpisem oświadczającego albo w formie aktu notarialnego pod rygorem nieważności.
- Art. 7. Treść medycznego testamentu życia powinna precyzyjnie określać wolę oświadczającego. Zakres oświadczenia powinien określać dokładnie procedury lecznicze, co do których pacjent pragnie zabezpieczyć swoją wolę oraz na sprecyzowanie sytuacji, w której oświadczenie znajduje zastosowanie.
- Art. 8. Testament życia sporządzony z naruszeniem przepisów niniejszej ustawy jest nieważny, chyba, że przepisy stanowią inaczej.
- Art. 9. Medyczny testament życia może zostać sporządzony wyłącznie przez oświadczającego, zabezpieczającego autonomiczną wolę. Jego sporządzenie przez osobę trzecią lub pod wpływem groźby, podstępu, błędu lub pozeru, powoduje jego nieważność.

- Art. 10. Sporządzony medyczny testament życia może zostać odwołany w dowolnym momencie oraz w dowolnej formie.
- Art. 11. Miejsce przechowywania medycznego testamentu życia nie jest ograniczone i pozostaje do autonomicznej decyzji oświadczającego.
- Art. 12. Ustawodawca umożliwia oświadczającemu możliwość wprowadzenia informacji o sporządzonym medycznym testamencie życia do dedykowanego systemu teleinformatycznego, będącego częścią witryny gov.pl.
- Art. 13. Osoba wykonująca zawód medyczny w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 991 z późn. zm.) jest zobowiązana do uszanowania złożonego przez pacjenta medycznego testamentu życia, o którego istnieniu oraz treści powzięta informacje oraz do zastosowania się do jego treści, jeżeli jest ona zgodna z przepisami niniejszej ustawy.
- Art. 14. Osoba wykonująca zawód medyczny jest zobowiązana do weryfikacji danych zawartych w dedykowanym systemie teleinformatycznym na witrynie gov.pl w zakresie sporządzonych medycznych testamentów życia pacjenta, który utracił przytomność lub znajduje się w stanie uniemożliwiającym podjęcie samodzielnych decyzji.
- Art. 15. W pozostałym zakresie, nieuregulowanym niniejszą ustawą, zastosowanie znajdują przepisy ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 roku Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1610 z późn. zm.).

Podsumowanie

Analiza systemów polskiego oraz niemieckiego prawa w zakresie dopuszczalności złożenia medycznych oświadczeń *pro futuro* pozwoliła na wykazanie wyraźnych braków w regulacjach prawa polskiego w tym zakresie. W Niemczech zostały wprowadzone przepisy, które klarownie określają dopuszczalność złożenia oświadczeń na przyszłość, ich możliwy zakres, formę oraz sposób złożenia. Przykład niemieckiego prawa w tym zakresie może wskazywać na znaczącą poprawę sytuacji prawnej pacjentów w zakresie możliwości zabezpieczenia ich autonomii.

Brak jakichkolwiek regulacji w Polsce w zakresie dopuszczalności testamentów życia może nieść negatywne skutki nie tylko dla pacjentów, których wola nie zostanie odpowiednio zabezpieczona, ale również dla osób udzielających świadczeń zdrowotnych, których mogą spotkać konsekwencje prawne w wyniku braku regulacji odpowiedniej procedury postępowania. Powyższe wskazuje na potrzebę podjęcia działań legislacyjnych przez polskiego ustawodawcę, które to zapewnią ochronę praw pacjentów i dostępność jasnych wytycznych dla osób udzielających świadczeń zdrowotnych³⁷.

³⁷ N. Pawłowska, M. Syska, *Testament życia*, Monitor Prawniczy” 2009, nr 9, s. 489, Warszawa 2009.

Dzięki dokonanej analizie systemu prawa niemieckiego w pracy zostały przedstawione wnioski *de lege ferenda* dla polskiego ustawodawcy w zakresie dopuszczalności złożenia medycznych oświadczeń *pro futuro*, wraz z propozycją brzmienia przepisów w tym zakresie.

Podsumowując, należy zaznaczyć, że poprawa polskiego stanu prawnego w zakresie dopuszczalności złożenia medycznych oświadczeń *pro futuro* jest niezbędna, a działania w tym zakresie powinny zostać pilnie podjęte przez polskiego ustawodawcę.

Bibliografia

Literatura

- Beuchamp T., Childress J., *Principles of Biomedical Ethics*, Oxford 2001.
- Complak K., Art. 47, [w:] M. Haczkowska (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2014.
- Darmorost E., *Ustawa o cmentarzach i chowaniu zmarłych. Komentarz*, Warszawa 2014.
- Duszyńska K., *Zarys instytucji oświadczeń pro futuro w prawie polskim i instytucji instrucciones previas w prawie hiszpańskim*, „Przegląd Sądowy” 2014, nr 11–12.
- Florczak-Wątor M., [w:] P. Tuleja (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2023.
- Gudowski J., *Kodeks cywilny. Orzecznictwo. Piśmiennictwo*, t. 1: Część ogólna, Warszawa 2024.
- Haberko J., „Szczególne względy osobiste” a przeszczep od żywego dawcy, „Państwo i Prawo” 2011, nr 7–8.
- Haberko J., Uhrynowska-Tyszkiewicz I., *Ustawa o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów. Komentarz*, Warszawa 2014.
- Haberko J., *Zasady postępowania lekarza w stosunku do pacjenta. Uwagi de lege lata i de lege ferenda na tle przepisów Kodeksu etyki lekarskiej*, „Medyczna Wokanda” 2016, nr 8.
- Hahn D., *Komentarz do des Bürgerliches Gesetzbuch. Komentarz aktualizowany*, Berlin 2024.
- Karkut K., Kolankiewicz K., *Zgoda na leczenie i inne oświadczenia pacjenta. Wzory pism z omówieniem*, Warszawa 2023.
- Kaufmann B., *Patientenverfügungen zwischen Selbstbestimmung und staatlicher Fürsorge – Mehr Patientenautonomie durch das 3. BtÄndG?*, Würzburg 2015.
- Krekora-Zajac D., *Dopuszczalność polecenia dotyczącego pochówku i innego dysponowania zwłokami*, [w:] W. Borysiak, A. Gołaszewska, M. Olechowski, J. Wierciński (red.), *Ius et Ratio. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Elżbiecie Skowrońskiej-Bocian*, Warszawa 2022.

- Lahn I., *Die Patientenverfügung – Heilbehandlungseingriffe schon jetzt erlauben oder untersagen*, Hilden 2016, <https://www.erbrecht-lahn.de/erbrecht/vorsorge-verfuegungen/patientenverfuegung>.
- Malczewska M., *Komentarz do art. 32*, [w:] E. Zielińska (red.), *Ustawa o zawodach lekarza i lekarza dentysty. Komentarz*, Warszawa 2022.
- Malczewska M., *Komentarz do art. 43(a)*, [w:] E. Zielińska (red.), *Ustawa o zawodach lekarza i lekarza dentysty. Komentarz*, Warszawa 2022.
- Maunz T., Durig G., *Komentarz do art. 2 Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland z dnia 23 maja 1949 r.*, Berlin 2009.
- Pawłowska N., Syska M., *Testament życia*, „Monitor Prawniczy” 2009, nr 9.
- Pieczaba J., *Instytucja pełnomocnika medycznego w ujęciu prawnoporównawczym*, „Palestra” 2022, nr 7–8.
- Pinior P., [w:] M. Fras, M. Habdas (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1: Część ogólna (art. 1–125), Warszawa 2018.
- Safjan M., *O metodach rozwiązywania dylematów bioetyki*, „Państwo i Prawo” 1992, nr 5.
- Skrzydło W., *Komentarz do art. 41 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2013.
- Stych M., *Patient’s right to pastoral care*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2018, nr 5.
- Szeroczyńska M., Czarkowski M., Krajnik M., Krajewski R. [i in.], *Instytucja pełnomocnika medycznego w Polsce – stanowisko Polskiej Grupy Roboczej ds. Problemów Etycznych końca Życia*, 2016.
- Walasek-Walczak U., Art. 31, [w:] F. Grzegorzczak (red.), *Ustawa o działalności leczniczej. Komentarz*, Warszawa 2013.

Orzecznictwo

- Wyrok SN z 6.11.1978 r., IV CR 359/78, LEX nr 8145.
- Wyrok SN z 23.05.1975 r., II CR 193/75, OSPiKA 1977, nr 1, poz. 5.
- Postanowienie SN z 27.10.2005 r., III CK 155/05, OSNC 2006, nr 7–8, poz. 137.
- Postanowienie Bundesgerichtshof z dnia 6 lipca 2016 roku, sygnatura akt: XII ZB 61/16.
- Postanowienie Bundesgerichtshof z dnia 8 lutego 2017 roku, sygnatura akt: XII ZB 604/15.
- Postanowienie Ladnsgerischt Osnabrück z dnia 10 stycznia 2020 roku, sygnatura akt: 4T 8/20, 4 T 9/20, 4 T 10/20.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1610 z późn. zm.)

- Kodeks Etyki Lekarskiej z dnia 2 stycznia 2004 r., <https://sip.lex.pl/#/act/290416298/3531452?directHit=true&directHitQuery=Kodeks%20Etyki%20Lekarskiej&searchPit=2025-04-14>, [dostęp: : 10.11.2024].
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1516 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 887 z późn. zm.)
- Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland in der im Bundesgesetzblatt Teil III, Gliederungsnummer 100-1, veröffentlichten bereinigten Fassung, das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 19. Dezember 2022 (BGBl. I S. 2478) geändert worden ist.
- Bürgerliche Gesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002 (BGBl. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738), das zuletzt durch Artikel 34 Absatz 3 des Gesetzes vom 22. Dezember 2023 (BGBl. 2023 I Nr. 411) geändert worden ist.

Medical *pro futuro* statements in polish and german law

Abstract

This article examines the issue of medical *pro futuro* statements within the context of Polish and German law. Medical *pro futuro* statements allow patients to specify their wishes regarding medical treatment in situations where they are unable to express them personally. In Poland, there is a lack of clear regulations governing this issue, leading to legal ambiguities and potential problems in medical practice. In contrast, in Germany, the regulations concerning medical *pro futuro* statements have been in place for over 15 years, providing patients with greater autonomy and legal certainty. The article concludes with *de lege ferenda* proposals for Polish legislators, based on an analysis of the German legal system.

Keywords: medical law, *pro futuro* statements, living will, health, patient consent.